

משלוח מנות

מתנאל חיון

מקור הציורי

בגמרא במגילה (ז' ע"א) נאמר: "מתנות לאביונים. תני רב יוסף: ומשלח מנות איש לרעהו - שתי מנות לאיש אחד. ומתנות לאביונים - שתי מתנות לשני בני אדם".
ופירש רש"י שם: "מנות - מיני מעדנים. שתי מנות לאדם אחד - דכתיב ומשלוח מנות איש לרעהו - שתי מנות לאדם אחד".

טעם המצוה

בטעם המצוה נאמרו מספר הסברים:

- להרבות אהבה ואחוה - כחלק מחיזוק ה"לך כנוס" (היפך "ישנו עם אחד מפוזר")¹.
 - מנות לצורך הסעודה².
 - עיקר משלוח המנות הוי משום שמחה³.
 - "רק ששמעתי דקליפת פרס הוא צרות עין ודלכן תיקנו משלוח מנות בפורים שהוא ההיפוך דצרות עין"⁴.
- טעמים אלו הם "שרשי המצוה" וכפי שנראה בהמשך יש לכך גם השלכות הלכתיות.

נפקא מינות מרכזיות מטעם המצוה

מהחקירה הנ"ל יהיו נפקא מינות במקרים לקמן לפי כל אחד מהטעמים. להלכה נתמקד בעיקר בשני הטעמים הראשונים:

- השולחים לחבריהם בפורים חלוקים וסדינים וכדומה, האם יוצאים ידי משלוח מנות או לאו? אם נאמר שהטעם הוא משום הצורך שלכל אחד יהיו מנות כדי צורך סעודה, לא יצא ידי חובת משלוח מנות אדם שיתן כלים או בגדים. לעומת זאת, אם נאמר שהטעם הוא משום ריבוי אחוה וקירוב בעם, נראה שייצא ידי חובה אם ייתן כלים או בגדים, שכן גם הם מביאים לקירוב.

¹ ר' שלמה אלקבץ בספרו 'מנות הלוי', פירוש על המגילה, ט, יט.

² תרומת הדשן, חלק ראשון סימן קי"א.

³ ערוך השולחן סימן תרצ"ה סעיף י"ז.

⁴ צדקת הצדיק אות רנ"ה.

- כיצד נסביר את המעשה שעשו אביי ור' חנינא?

בגמרא (שם) מסופר ש"אביי בר אבין ורבי חנינא בר אבין מחלפי סעודתייהו להדדי".

את מעשיהם ניתן להסביר בשני אופנים:

שיטת רש"י שהיו מחלפים סעודותיהם כל שנה ושנה - שנה אחת אני לדודי ושנה שנייה דודי לי⁵, וזו לשונו: "מחלפי סעודתייהו - זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו, ובשניה סועד חברו עמו". אך ראשונים אחרים פירשו שהם נתנו אחד לשני את סעודתם, וזה לשון 'שיבולי הלקט' (סימן ר"א): "...אביי בר אבין ור' חנינא בר אבין הוו מחלפי סעודתייהו להדדי. רבינו שלמה זצ"ל פי' זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו וזה אוכל עם זה בפורים של שנה אחרת ורבינו גרשום זצ"ל פי' משדרי האי להאי לקיים ומשלוח מנות איש לרעהו".

לכאורה, אם נאמר שהטעם הוא כדי להרבות אחוה וקירוב, אם החלפת הסעודות הרבתה קירוב בין אביי לרבי חנינא, נראה שהם יצאו ידי חובתם במשלוח מנות, כרש"י. ברם, אם נאמר שהטעם הוא כדי לספק שתי מנות לצורך סעודה לכל אחד ואחד (גם למי שיש לו), נראה לכאורה שמי שלא שלח לא יצא ידי חובתו, ונסביר כרבנו גרשום - ששלחו בפועל אחד לשני.

- האם ניתן / צריך לשלוח באמצעות שליח?

אם נאמר שהטעם הוא ריבוי אחוה וקירוב, לא ייצא ידי חובה אדם שישלח את המנות על ידי שליח, כי אין בזה קירוב.

אבל אם נאמר שהטעם הוא כדי לספק שתי מנות לצורך סעודה לכל אחד ואחד, לא משנה באמצעות מי שולחים, העיקר שנספק לעני שתי מנות.

- האם ניתן לתת אוכל לא מוכן?

התשובה על שאלה זו תהיה "גמישה" יותר ואפשר להשיב לכאן או לכאן:

למאן דאמר שמשלוח מנות מטרתו להביא לאחיה בעם, יתכן שבנתינת אוכל שאינו מוכן לא יהיה קירוב ויתכן שיהיה - הכל לפי האדם (כלומר זו שאלה פרטית).

למאן דאמר שמשלוח מנות מטרתו לספק אוכל לעניים, יש שיאמרו שלא ייצא ידי חובה אלא אם כן ישלח אוכל מוכן⁶, ויש שניתן לדייק מלשונם שייצא ידי חובה כל עוד ישלח מיני אוכלין, לא משנה באיזה מצב⁷.

⁵ עיין ב'מגן אברהם' בסימן תרצ"ה ס"ק י"ב שחידש שמי שמסוך על שולחן חבירו פטור ממשלוח מנות.

את דברי 'תרומת הדשן'⁸ ניתן גם כן להבין לשני הכיוונים: "דנראה טעם דמשלוח מנות הוא כדי שיהא לכל אחד די וספק לקיים הסעודה" - לא ניתן לדיוק באופן ברור שהתכוון דווקא לאוכל מוכן.

● למי יש עדיפות - למכרים או דווקא לשונאים?
נראה שלפי 'תרומת הדשן' אין הבדל - מטרת משלוח המנות היא לספק שתי מנות, לא משנה למי, בעוד שלפי 'מנות הלוי' מטרת משלוח המנות היא להביא לקירוב בעם, ובין שונאים יש צורך לקרב יותר ולכן יתכן שלהם תהיה עדיפות אם יש כמות מוגבלת של מנות.

פסיקת ההלכה בענינים אלו:

להלן נביא מפסקי האחרונים בחלק מהענינים שנדונו.
בענין שליחת בגדים, כלים וכדומה פוסק מרן הגר"ע יוסף שליט"א עפ"י מרן השו"ע (תרצ"ה, ד') שצריך לשלוח דווקא דבר מאכל. ועוד, שלפי הגרע"י צריך להיות דבר מאכל המתלפף בפת. ונראה שבענין זה מסכימים רוב פוסקי דורינו.
לגבי שליחת מנות על ידי שליח, יש אומרים שיש לשלוח המנות דווקא ע"י שליח, וכך כתב ה'חתם סופר'. אבל דעת רוב הפוסקים היא שאין זה חובה, וזו דעת מרן הגרע"י⁹ והגר"ש אלישיב¹⁰ שליט"א.
בנוגע לשליחת מאכלים לא מוכנים, יש אומרים שצריכות המנות להיות ראויות לאכילה כדי לצאת ידי חובה¹¹, ויש אומרים, שאפשר לצאת ידי חובה גם בשליחת מנות לא מוכנות¹² ובלבד שלא ישלח בעל חי שצריך שחיטה.

⁶ עיין 'מגן אברהם' תרצ"ה ס"ק י"א ו'חיי אדם' חלק שני כלל קנ"ה סעיף ל"א.

⁷ עיין שו"ע תרצ"ה, ד' רערוך השולחן' תרצ"ה, י"ד.

⁸ חלק ראשון סימן קי"א.

⁹ ילקוט יוסף תרצ"ה, י"ז, ובהערה ל"א שם.

¹⁰ בתשובתו לשאלה האם צריך לשלוח על ידי שליח, לאור הסתפקות ה'משנה ברורה' בדבר בסימן תרצ"ה ס"ק י"ח.

¹¹ 'מגן אברהם' תרצ"ה ס"ק י"א.

¹² עיין 'שער הציון' תרצ"ה ס"ק כ"ח ו'ילקוט יוסף' תרצ"ה, ב'.